

миттєвих і не завжди економічно ефективних і доцільних тактичних заходів попередження кризи.

Використані джерела:

1. Барановський О. І. Фінансова безпека. – К.: Фенікс, 1999. – 338 с.
2. Галиця І. Деякі аспекти економічної політики на сучасному етапі // Економіка України. – 2002. – № 4. – С. 40-49.
3. Глазьев С. Основа обеспечения экономической безопасности страны – альтернативный реформационный курс // Российский экономический журнал. – 1997. – № 1. – С. 3-19.
4. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця. – К.: Ін-т екон. прогнозів.; Фенікс, 2003. – С. 337-481.
5. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки: Монографія. – К.: КНЕУ, 2005. – 232 с.
6. Новак А. Я. Як підняти українську економіку: Монографія. Вид. 2-ге, доп. – К.: “Гнозис”, 2007. – 344 с.
7. Онишко С. В. Структура інвестиційного ресурсу України та перспективи економічного росту // Актуальні проблеми економіки. – 2002. – № 2. – С. 18-24.
8. Паитова Л. Г. Основы реализации инвестиционной деятельности с позиций обеспечения экономической безопасности. – М.: МАКС Пресс, 2001. – 65 с.

А н н о т а ц и я

В статье раскрывается содержание и основные направления управления инвестиционными процессами в системе государственной стратегии экономической безопасности. Наряду с анализом функциональных составляющих государственного управления инвестиционными процессами в контексте экономической безопасности, рассматриваются методологические основы проведения инвестиционной политики как составляющей национальной безопасности. В статье предлагаются некоторые мероприятия по внедрению системного использования фискальных и денежно-кредитных инструментов экономической инвестиционной политики как необходимого условия обеспечения экономической безопасности и роста отечественной экономики.

A n n o t a t i o n

In the article maintenance and basic directions of investment processes control opens up in the system of state strategy of economic safety. Along with the analysis of functional constituents of state administration by investment processes in the context of economic safety, methodological bases of leadthrough of investment policy are examined as making national safety. In the article some measures are offered on introduction of the system the uses of fiscal and money-and-credit instruments of economic investment policy as the necessary condition of providing of economic safety and growth of domestic economy.

Ковальчук А. Т.

Институту законодавства Верховної Ради України

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ НБУ І ПРОБЛЕМИ ПОДОЛАННЯ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ

Проаналізовано законодавче забезпечення діяльності Центрального банку країни (НБУ); показані найуразливіші сторони функціонування НБУ як регулятора комерційних банків і базової інституції із здійснення фінансово-кредитної і валютно-курсової політики; сформульовані конкретні пропозиції з реальної протидії негативним наслідкам фінансової кризи.

Причини нинішньої фінансово-економічної кризи в Україні – суцільно внутрішні, зовнішній вплив просто прискорив настання та загострення її конкретних проявів, викликів та загроз. Необхідно визнати, що за час незалежності українська держава не здійснювала жодних заходів для стимулювання реальної конкурентоздатності власного матеріального виробництва, набуття соціально-економічного розвитку на рівні міжнародних стандартів. З першими проявами кризових симптомів у фінансовій сфері одразу ж виявилось, що зараз українське виробництво (в тому числі, експортно зорієнтоване) знаходиться не лише в інноваційному занепаді, але бажає бути значно кращим й системний менеджмент. Це особливо чітко проявилось одразу ж з наростанням фінансово-економічної кризи.

В умовах загострення фінансово-економічної кризи всі гілки влади та центральні органи державного керівництва мали б об'єднати свої зусилля для максимального зменшення її негативних наслідків; однак вітчизняні владники, на жаль, діють за сумнівним принципом “лебідь, рак і щука”. Через це, по суті, справи ще гірші, ніж насправді. Оскільки обмежені рамки статті не дозволяють проаналізувати “вклад” кожної ключової загальнодержавної інституції – парламенту, уряду і НБУ – в розв'язання фінансово-економічної кризи, сконцентруємо в даному сенсі увагу на результатах діяльності Центрального банку країни.

Найбільш активними авторами в даному сенсі є С. Аржевітін, В. Кротюк, В. Литвицький, В. Міщенко, С. Міщенко, К. Паливода, А. Селіванов, Т. Смовженко та ін. Огляд фахової літератури на цей предмет засвідчує, що діяльність НБУ висвітлюється, як правило, лише з позитивної сторони.

Однак, як відомо, практика – критерій істини. Перші спроби керівництва НБУ погасити негативні прояви фінансової кризи в банківській сфері не тільки не принесли бажаних результатів, а, навпаки, лише загострили ситуацію, породили нездоровий ажіотаж серед клієнтів. Про неефективний менеджмент НБУ, котрий виконує функцію нагляду за комерційними банками України, переконливо засвідчила незрозуміла пасивність регулятора в період, коли розпочалася рейдерська компанія проти такого системного банку, як “Промінвестбанк”.

Практично з падіння цього авторитетного в недалекому минулому банку, зародилося недовір'я в людей до всієї банківської системи. Розпочався панічний вивід депозитів практично з усіх банків. Не передбачати таких наслідків і спокійно спостерігати, чим закінчиться організоване ззовні гоніння керівництва Промінвестбанку, могло лише у край непрофесійне (не хотілося б думати, що зацікавлене) Правління НБУ.

Тому об'єктивний і системний аналіз ролі НБУ, як “особливого центрального органу державного управління” та інституції грошово-кредитного та валютно-курсowego регулювання в країні саме в період загострення фінансової кризи, є метою даної статті.

Перш за все важливо відзначити суперечність між Конституцією та Законом України “Про Національний банк України”. Це головним чином стосується ролі Центрального банку, який конституційно зобов'язаний забезпечити стабільність національної валюти – гривні [1, ст. 99], а насправді (за згаданим законом) є нікому не підконтрольною інституцією, яка вправі вирішувати безпрецедентно широкий комплекс проблем та впливати на розмаїття процесів, що безпосередньо впливають на

національну безпеку країни.

У нас є всі підстави стверджувати, що закон про НБУ наповнений таким змістом і побудований редакційно таким чином, що, з одного боку, його “особливості” як “центрального органу державної влади” зведені до абсолюту і є безпрецедентними, з іншого боку, положення про те, що діяльність центрального банку України визначається “іншими законами” не взята до уваги в принципі, тобто фактично з ігнорована.

У фахових юристів, обізнаних із законодавчо-нормативним забезпеченням центрального банку, не виникає ні найменших сумнівів, що на сьогодні НБУ, будучи за законом всього-на-всього “особливим органом державного управління”, насправді ж домігся безпрецедентно унікального правового статусу [5, с. 16-28]. За своєю практичною незалежністю – це, свого роду, “Ватикан”, що знаходиться на території немов би іншої держави. Адже як інакше можна розцінювати, зокрема, статтю 53 – “Гарантії невтручання”, – яка гласить: **“Не допускається втручання органів законодавчої та виконавчої влади або їх посадових осіб у виконання функцій і повноважень Ради Національного банку чи Правління Національного банку інакше, як в межах, визначених цим Законом”** [2, ст. 53]. Саме через це грошово-кредитна і валютна політика центрального банку є настільки закритою і непрозорою, що фактично являє собою “чорну скриньку”, розшифрувати яку недоступно ні парламенту країни, ні Кабінету Міністрів, не кажучи вже про офіційні контролюючі органи держави (Рахункова Палата, Контрольно-ревізійне управління України).

Особливий правовий статус НБУ чомусь сприймається усіма гілками влади як об’єктивна данність. При цьому не береться до уваги, що ця “данність” рукотворна і повністю обумовлюється ексклюзивним законом, прийнятим на тенденційних засадах і, що фахівці, які його готували, і народні депутати, які представляли даний закон на пленарному засіданні Верховної Ради, не були всебічно й глибоко обізнані в проблемі і, як виявилось, не переслідували мети щодо захисту державних інтересів. Практика впливу даного закону на фінансову та банківську систему, дії та використання даного закону щоденно підтверджують даний висновок.

Аби достатньою мірою уявити, якими унікальними можливостями щодо отримання прибутку володіє НБУ і якими при цьому користується правами, пільгами й преференціями, просто перерахуємо те розмаїття діяльності та фінансових операцій, якими НБУ вправі займатися і, щодо яких, у відповідності до статті 42 закону про НБУ, “має право встановлювати плату” [2]. У нас є всі підстави вважати, що скрупульозним аналізом внесених у закон різновидів діяльності та операцій (комерційних за своєю суттю), які активно і, необхідно визнати, ефективно здійснює наш центральний банк, досі ніхто не займався.

Отже, відповідно до закону НБУ має право здійснювати [2, ст. 7, 31, 42, 50]: обслуговування коштів Державного бюджету, умови якого визначаються договором між Національним банком і Державним казначейством України; збереження та в управління державних цінних паперів та інших цінностей; операції із золотовалютними резервами і банківськими металами; ліцензування банківської діяльності та передбачених законом операцій; індексація та перевезення банкнот, монет й інших цінностей; видача ліцензій на право інкасації; сертифікація тимчасових адміністраторів і ліквідаторів банку, аудиторів, які здійснюють аудиторські перевірки банків; видача (зрозуміло, не безоплатно) банківських та інших ліцензій юридичним особам на здійснення окремих

банківських операцій, а також інших дозволів¹; операції з купівлею-продажем майна для забезпечення своєї діяльності; купівля-продаж казначейських зобов'язань, а також інших цінних паперів та боргових зобов'язань; здійснення операцій на відкритому ринку з цінними паперами, в тому числі із казначейськими зобов'язаннями; емісія власних боргових зобов'язань та операції з ними; купівля-продаж валютних цінностей на валютних ринках. На додаток до вищезазначеного, НБУ, спираючись на ст.42 закону надає комерційним банкам кредити (за ціною не нижче ставки рефінансування), здійснює по встановленим ним же правилах, дисконтні операції з векселями, чеками, купує та продає на вторинному ринку цінні папери.

Вельми важливо звернути увагу на пункт 7 статті 42: “НБУ торгує на внутрішньому і зовнішньому ринках без квотування і ліцензування пам'ятними й інвестиційними монетами із дорогоцінних металів, також без ліцензування й за межами будь-яких квот купує та продає банківські метали, дорогоцінні метали й каміння та ін. дорогоцінності”. У такому ж вільному режимі НБУ відкриває власні кореспондентські і металічні рахунки в закордонних банках, купує і продає валютні цінності “з метою монетарного регулювання”.

Досить показовою, за ознаками повної безвідповідальності, якою “законно” користується центральний банк, є стаття 50 закону про НБУ – “Позареалізаційні валютні доходи та збитки”. Процитуємо її ключові позиції для того, щоб уявити ті колосальні можливості і свободи, якими наділив себе центральний банк держави: “Доходи та збитки Національного банку, пов'язані із зміною оцінки активів і пасивів, представлених у вигляді банківського золота та іноземної валюти, спеціальних прав запозичення (СПЗ), у зв'язку із змінами курсу іноземних валют та ціни золота ... не враховуються при розрахунку річного доходу Національного банку”.

На жаль, лише в Україні має місце фактичне привласнення центральним банком не лише всього золотовалютного резерву держави, а й такого загальнонаціонального активу, як гривнева емісія. НБУ постійно займається рефінансуванням комерційних банків, маючи від торгівлі гривнею постійний і відчутний зиск. На сьогодні вся сума гривневої емісії не відображається на балансі НБУ як його фінансові зобов'язання перед державою. Навпаки, “новонароджена” гривнева маса (найважливіший національний актив) тут же фіксується в пасиві балансу НБУ, тобто в якості власних коштів. Безконтрольно, на свій розсуд, торгуючи земітованими грішми, центральний банк постійно отримує гігантські прибутки, не ділячись з державним бюджетом.

Кожна мало-мальськи обізнана з економікою та комерцією людина, не кажучи вже про парламентарів й високорангових урядових чиновників, у стані оцінити ті колосальні легальні й тіньові можливості, якими нині ексклюзивно володіє центральний банк країни та його керівництво. Цим, очевидно, пояснюється жорстка боротьба серед парламентарів за право бути членом Ради НБУ.

Закон про НБУ було прийнято в той період, коли Україна після перенесеної гіперінфляції беззастережно підпорядковувалася порадам та вимогам МВФ і Світового банку. Саме під тиском цих останніх та при всебічному потуранні парламентського лобі Україна законодавчо відмовилася від використання власних емісійних ресурсів для вирішення загальнодержавних проблем. Це була принципова передумова надання так

¹ НБУ наділяє “свої” фінустанови правом уповноважених, тобто наділяє їх правом надавати різним органам влади банківські послуги, які, звісно, оплачуються за рахунок держбюджету.

званої “допомоги” з боку міжнародних фінансових інституцій. Тому в чинному законодавстві закладена принципова заборона допомагати державі на випадок гострої потреби.

Так, закон про НБУ вміщує статтю прямої дії, яка забороняє центральному банку “надавати прямі кредити як у національній, так і в іноземній валюті на фінансування витрат Державного бюджету України” [2, ст. 54].

Для того щоб узаконити подібне джерело свого додаткового фінансування (яке, по суті, обезкровлює бюджет держави), НБУ, в тісному партнерстві з МВФ, змусив українську владу прийняти спеціальний закон [3], який, на наше переконання, жорстко працює проти національних інтересів. З моменту прийняття даного закону заборгованість за відстроченими кредитами, наданими уряду за рахунок так званої “кредитної емісії”, стабільно відноситься “на внутрішній державний борг України” (розрядка наша – А. К.) [3, ст. 1].

Якщо виходити з того, що “державний внутрішній борг гарантується всім майном, що перебуває у загальнодержавній власності” [1, ст. 1], то НБУ, здійснюючи так звану “кредитну емісію”, таким чином набуває відповідні права на загальнодержавне майно. Найбільший внутрішній борг українська держава накопичила перед своїм же Національним банком. За здоровим глуздом – це економіко-правовий нонсенс. Ось ціна фінансово-правового невігластва і недопустимої безпечності з боку законодавця.

У цьому сенсі логічним є запитання: де, врешті-решт, ті золото-валютні резерви, які держава за всіма правилами зобов’язана всіляко консолідувати і монополювати (з найвищим “КПД”) використовувати в інтересах країни та суспільства? А нинішня фінансова криза якраз і потребує ефективного використання накопичених золотовалютних резервів для послаблення негативних наслідків для національної економіки.

Як виявилось, запитання є занадто складним для чесної відповіді з боку Центрального банку держави і інформація по ньому настільки закрита (для українців, але не для МВФ та ін. зацікавлених зарубіжних інстанцій [4, с. 401]), що залишається нічого іншого, як звернутися до джерел минулих років.

Вітчизняні аналітики у свій час уже попереджали громадськість щодо фактів недопустимої фривольності керівництва НБУ в розпорядженні золотовалютними резервами держави. “Станом на 01.07.2002 р. Національний банк розмістив понад 90% золотовалютних резервів на рахунки неконтрольованих Україною банків... Практика НБУ щодо розміщення резервів України знає випадки, коли відповідні угоди виходять за межі правового поля України і регулюються законодавством інших країн” [4, с. 401]. Ціна таких безпрецедентних свобод – реальна загроза фінансовій безпеці держави.

Саме безконтрольне розміщення валютних резервів, явно ущербний юридичний супровід даного украї важливого процесу призвело до того, що в 2008 р. з першими ж проявами світової фінансової кризи, як інформують деякі ЗМІ, щонайменше, 12 млрд. дол. США валютних резервів НБУ виявились недоступними для української держави. Дана сума виявилась на рахунках збанкрутілого банку “Lehman Brothers”. А на рахунках не дуже відомого американського банківського ритейлера “Wachovia” (який невдовзі був поглинутий більш сильним конкурентом – “Wells Fargo”) було сконцентровано 1,25 млрд. дол. українських валютних запасів.

Характерно, що угоди щодо розміщення золотовалютного резерву України були редакційно складені під диктовку зарубіжних консультантів (якими переповнені НБУ та Мінфін) і відповідні права українського інвестора були підпорядковані зарубіжному законодавству. Саме тому, як виявилось, в силу юридичної “довірливості” керівництва НБУ до зарубіжних порадників, валютні резерви української держави не можуть бути використані в Україні в час найбільш гострої потреби.

Наведені протиправні (навіть за критеріями здорового глузду) дії НБУ не є якимось поодиноким прецедентом. Український центральний банк неодноразово здійснював сумнівні, коли не сказати “злочинні”, операції із золотовалютним резервом, які нанесли шкоди фінансовій безпеці України, мали наслідком погіршення ставлення до нашої держави з боку світового співтовариства. Ось факти, про які не слід забувати правоохоронним органам, оскільки повчальних висновків з боку керівництва НБУ, як бачимо, не зроблено. Досить нагадати ризиковане розміщення майже всього державного резерву у маловідомому кіпрському банку в 1997 році, коли на ці кошти було придбано українські ОВДП з прибутковістю біля 60% річних і не вияснені досі особи, придбавши боргові зобов’язання України за її власні кошти, привласнили не менш як 400 мільйонів чистого прибутку за рахунок вітчизняних платників податків.

У листопаді 1998 року у Верховній Раді України заслуховувалось питання щодо виявленого факту розміщення значної частини валютних резервів НБУ у банку “Креді Свісс Фьорст Бостон (Кіпр) Лімітед”. Головне обвинувачення полягало в тому, що НБУ розмістив 700 млн. доларів з своїх валютних резервів у ненадійному банку, розташованому в офшорній зоні (Кіпр). У доповіді представника СБУ на засіданні Верховної ради вказувалося, зокрема, що з усього складу засновників цього банку є відомості лише про одного, якому належить одна акція, а капітал банку не перевищує мільйона доларів. Питання щодо того, для якої мети могли використовуватися ці кошти, які операції з ними дозволялися здійснити, який обсяг міг скласти прибуток і кому має належати, не вияснилося.

У свій час (6 вересня 2000 р.) за підсумками розгляду результатів трьох етапів аудиту Національного банку України Виконавча рада МВФ встановила, що Україна двічі – 29 грудня 1997 року і 2 лютого 1998 року – неправомірно отримала виплати за програмою розширеного фінансування по 36,27 млн. SDR кожна, на які вона не мала б права, якби не завищувала рівень своїх чистих міжнародних резервів. Керівництво МВФ наголосили, що “це сталося внаслідок некоректної звітності з боку НБУ”. органи української влади “мають вдатися до значних виправних дій”. Насправді ж українська влада не повинна була давати такі зобов’язання, оскільки згідно чинного законодавства не має ніяких важелів впливу на НБУ і про це керівні органи МВФ добре знали.

Оманливими є надії найвищого керівництва країни, в тому числі й НБУ на “абсолютно нестандартну позику” від МФВ. Адже окрім “тіла кредиту” (16,5 млрд. дол. США) необхідно буде платити відсотки (за плаваючою ставкою, але не менше 4-5% річних), що виллється в величезну загальну боргову суму – щонайменше, 100 млрд. грн. Водночас для надання консультаційних послуг як “правильно витратити гроші, отримані від МВФ”, Україні пропонується підписати угоду з американською компанією Blackstone Group, за послуги якій впродовж року прийдеться заплатити понад 300 млн.грн. [6]

Не можна позичати у прийдешніх поколінь. Недопустимо вважати, що нащадки

оплачувати непрофесійність і не патріотизм нинішньої влади, зокрема нею хаотично накопичені зовнішні борги. У складних випадках треба керуватися інтересами країни й суспільства і лише тоді – колективним голосуванням.

Значно краще й вигідніше (і цей висновок є беззаперечним, якщо виходити з національних інтересів) здійснити власну емісію на аналогічну суму, але мати при цьому можливість для маневру, суттєво не збільшувати державний зовнішній борг, який уже сьогодні (з врахуванням боргів корпоративних структур) перевищує 100 млрд. доларів.

Оскільки НБУ, як основний регулятор валютної політики в країні, винен у штучному створенні умов для поширення валютного кредитування, то він має розплачуватися за наслідки згубної для національних інтересів доларизації фінансово-правових відносин. НБУ має за рахунок кредиту МВФ викупити в громадян валютні іпотечні кредити за докризовим курсом. Громадяни України так само залишаться боржниками, але їх борг буде номінованим у гривні, що полегшить його погашення. Якщо гривня, як це має статися, впаде до 10 грн. за долар США, повернення наданих валютних кредитів на купівлю житла стане вельми сумнівним навіть після завершення кризи. Адже основна маса іпотечних позичальників – це люди, для яких кредит був єдиною можливістю вирішити житлову проблему, і вони нею скористалися, живуть у цих квартирах, але валютний кредит в умовах фінансової кризи погасити не можуть. Можна очікувати, що значна кількість таких кредитів стане безнадійними і ніякі колекторські служби тут не зарадять. Тому в цей час Нацбанк спільно з урядом мають ініціювати зміни до законодавства і таким чином дозволити банкам, що займаються фінансуванням будівництва житла, передавати житло в оренду, в тому числі й короткострокову. Це можна здійснити шляхом передачі заставної нерухомості в управління спеціалізованим фірмам, які самі собою утворяться, як тільки з'явиться попит на таку ринкову послугу. Ці фірми знайдуть спосіб, як можна домогтися фінансової дисципліни у сплаті орендної плати – вони не попадуть у статус тих, хто надає житло для постійного проживання згідно Житлового кодексу. Для банків наявність більш-менш стабільного джерела доходів від надання нерухомості в оренду відкриє можливість залучати кошти з інших джерел – на міжбанківському ринку, а також від НБУ, який має забезпечити цільове рефінансування банків, що кредитують будівництво житла під його заставу.

Верховна рада України, як єдиний законодавчий орган в країні, не може і не повинна залишатися надалі лише споглядачем та констататором такого “статус-кво” Центрального банку, при якому він робить, що хоче, а відповідальність перед суспільством несе Верховна Рада і уряд. Дані гілки влади в стані і повинні якісно змінити ситуацію, щоб надалі не залишати НБУ в такому ж “розхристаному” статусі, тобто поза всякою відповідальністю за валютно-фінансову ситуацію в державі. Верховна Рада має, врешті-решт, покінчити з таким бедламом. Виходячи з цього необхідно:

1. Невідкладно внести принципово важливі зміни до Закону України “Про Національний банк України”, першочергово відмінивши нині чинні ст. 53 та ст. 54.

Стаття 53 не допускає втручання органів законодавчої (Верховної Ради України) та виконавчої влади (Кабінету Міністрів України) в діяльність Правління та Ради НБУ. Це – безпрецедентно з огляду на практику ринково цивілізованих країн, Центральні банки

яких підпорядковані Міністерству фінансів або ж Державному казначейству. Фінансово-економічна криза в Україні, її украй загрозливі для суспільства і національної безпеки наслідки переконливо і явно продемонстрували небезпеку абсолютної свободи й не підконтрольності НБУ.

Стаття 54 забороняє НБУ не лише фінансувати, але й надавати прямі кредити на фінансування державних бюджетних витрат. Таким чином змушує йти на зовнішні запозичення. Ігноруючи загальнодержавні проблеми, НБУ (займаючись офіційно дозволеними комерційними операціями) перманентно накопичує й безконтрольно розпоряджається так званим “власним капіталом”. Знову ж таки недопустимо й безпрецедентно, щоб центральний орган державного управління навіть з особливим статусом (з функціями центральної бухгалтерії за критеріями світової практики) вояволично попирав загальнонаціональні інтереси держави.

2. Посилити відповідальність НБУ перед Главою держави і парламентом країни, вдосконаливши редакцію пункту 1 ст. 9 та пункт 5 ст. 51, якими обумовлено лише *інформування* Верховної Ради та Президента країни щодо Основних засад грошово-кредитної політики, які *розробляє* Рада НБУ і сама ж *контролює* їх виконання.

3. Змінити редакцію пункту 8 ст. 42, яка дозволяє НБУ на свій розсуд (в тому числі й уповноваженим банкам), не узгоджуючи ні з Верховною Радою, ні з Кабінетом Міністрів, здійснювати зарубіжні розміщення золотовалютних резервів країни.

4. Звернути увагу на законодавчу некоректність пункту 7 (ст. 42), яким дозволяється фактично тіньова торгівля (без квотування та ліцензування) банківськими металами, дорогоцінним камінням, пам'ятними й інвестиційними монетами з дорогоцінних металів та ін. цінностями.

5. Змінити редакцію ст. 5 закону про Нацбанк, чітко записавши про обов'язок Центрального банку відраховувати до Державного бюджету не менше 50% одержаного за поточний рік доходу, як робить, наприклад, Центробанк Російської Федерації. За всі роки незалежності НБУ лічені рази дійсно вносив пристойний внесок до бюджету. До того ж економічна ситуація протягом року коливається, і фактична сума позитивного балансу по факту майже кожного року не співпадає з прогнозованою.

6. Доповнити ст. 34, яка надає НБУ виключне право емісії гривни, положенням, яке чітко вказувало б, що первинна емісія є власністю держави, а не Центрального банку. Принципово змінити емісійну політику НБУ, згідно з якою випуск гривни повністю обумовлюється лише притоком на український ринок доларів США.

7. Запровадити оподаткування на види комерційної діяльності та послуг, зазначені в статтях 7, 31, 42, 50, на які НБУ “має право встановлювати плату” та зняти ст. 4 і ст. 5, які гарантують НБУ (під прикриттям законодавчо формалізованою константи про неприбуткову діяльність) податковий імунітет навіть на його суто комерційні операції.

Зараз, коли керівники 20 країн, планують у черговий раз зібратися на найвищому рівні (березень-квітень 2009 р.) з тим, щоб узгодити та запровадити новий порядок фінансових розрахунків у світі, стає зрозумілим, що на сьогодні “Вашінгтонський консенсус” (так звично називають МВФ) виявився стратегічним банкрутом.

Якщо ідея Росії (найбільш чітко висловлена під час першої зустрічі 20 розвинутих країн світу) щодо невідкладного створення Міжрегіональних центрів та появи регіональних валют, що стануть підмінити долар у ролі всесвітнього еквівалента, спрацює, то такий макрорвалютний маневр неминуче спровокує новий, небачений досі,

виток падіння авторитету долара, довіри до нього з боку інших регіональних гравців. Фактично доля американського долара приречена звужитись до національних рамок. Тому національні інтереси України вимагають активно переходити до укладання зовнішньоторговельних угод не лише в доларах США, а і в євро та інших валютах. Отже, є всі підстави для того, щоб золотовалютні резерви України, які нині утримуються переважно на теренах США і в американських доларах, необхідно невідкладно територіально переорієнтувати і переводити в більш перспективні валюти. Цим процесам має максимально сприяти Національний банк української держави.

До речі, слід було б українському керівництву піти на вигідних для себе економічних умовах на угоду про розрахунок за російський газ в російських рублях. Зараз, коли Росії потрібен прецедент демонстрації російського рубля як регіональної валюти, Україна могла б на цьому зіграти з максимальною для себе вигодою. Необхідно також проявляти політичну волю й національну підприємливість, аби хоча б окремі зовнішньоторговельні угоди оформлялись у гривні.

Використані джерела:

1. Конституція України. Із змінами, внесеними законом України від 8 грудня 2004 р. "2222-ІУ". – К.: "СКІФ", 2006.
2. Закон України "Про Національний банк України"/Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1999. – № 29.
3. Закон України "Про реструктуризацію боргових зобов'язань Кабінету Міністрів перед Національним банком України". № 1697-III від 20 квітня 2000 р.
4. Ковальчук Т. Т. Економічна безпека і політика. Із досвіду професійного аналітика. – К., 2004.
5. Вісник прокуратури України. – 2007. – № 8.
6. Українська Правда, від 27.11.2008 р.

А н н о т а ц и я

Пранализировано законодательное обеспечение деятельности Центрального банка страны (НБУ); показаны наиболее уязвимые стороны функционирования НБУ как регулятора коммерческих банков и базовой институции по осуществлению финансово-кредитной и валютно-курсовой политики; сформулированы конкретные предложения по реальному противодействию негативным последствиям финансового кризиса.

A n n o t a t i o n

In the article analyse legislative providing of activity of the Central bank of country (NBU); the most vulnerable sides of functioning of NBU are rotined as regulator of commercial banks and base institution on realization of financial credit and currency-course policy; concrete suggestions are formulated on the real counteraction to the negative consequences of financial crisis.

Куклін О.
Інституту вищої освіти АПН України

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ФУНКЦІЇ ОСВІТИ

Система освіти як один із вагомих соціальних інститутів органічно пов'язана з соціально-економічною та політичною організацією суспільства, характером і домінуючою спрямованістю суспільного життя. Специфіка функціонування цього інституту полягає в тому що він може випереджати суспільний розвиток або відставати від нього. В періоди якісних зрушень у політичному, соціально-економічному, технологічному житті суспільства виникає потреба в перетворенні освітньої системи, переведенні її в режим випереджувального розвитку. В статті розглядається трансформація економічної функції освіти в контексті реформування сучасної вищої школи. В умовах ринкової економіки з'являються нові, альтернативні державній форми освітньої діяльності, які ґрунтуються на принципах платності та конкурентності. Виникнення приватних вищих навчальних закладів в свою чергу змінює конкурентне середовище на ринку освітніх послуг та впливає на параметри функціонування державних ВНЗ. Останні також залучаються у сферу платних освітніх послуг, посилюючи конкуренцію за споживачів та якість освітніх послуг. Безумовно, питання про оплату й доступність освіти має соціальне та політичне забарвлення і повинно вирішуватися у демократичних правових межах з урахуванням можливостей держави.

В наукових дослідженнях вже давно усвідомлена економічна роль освіти, що знайшло прояв в концепції людського капіталу, людських інформаційних ресурсів тощо. В сучасних дослідженнях особлива увага звертається на посилення ролі вищої освіти як фактора економічного розвитку країни та її конкурентоспроможності, збільшення інтелектуальної частки національного багатства. У цьому загальному контексті важливим є проблема ефективного функціонування закладів вищої освіти різних форм власності та господарювання.

З огляду на це українські вчені, зокрема В.Андрущенко, К.Астахова, А.Гуржій, І.Каленюк, Б.Корольов, К.Корсак, В.Куценко, Г.Дмитренко, А.Чухно та ін. звертають увагу на необхідність та сучасні особливості процесу трансформації економічної функції освіти в житті суспільства та відповідної зміни ролі та особливостей основних суб'єктів освітньої діяльності – вищих навчальних закладів. Актуальний аспект дослідження цієї проблематики – зміна їх функцій та ролі в інноваційному розвитку національної економіки України.

Метою статті виступає дослідження основних особливостей функціонування різних видів вищих навчальних закладів в сучасному конкурентному середовищі на ринку освітніх послуг.

Виклад основного матеріалу. Коли Україна здобула незалежність було прийнято нові державні стандарти в освітянській галузі, взято курс на демократизацію структури освіти, яка б забезпечила нові соціально-економічні умови створення достатнього простору для самореалізації особистості в навчанні та подальшому професійному житті. Наприкінці 1992 року на Першому з'їзді педагогічних працівників України було затверджено національну програму "Освіта (Україна ХХІ століття)". Її схвалили Кабінет Міністрів і Президент України. Концептуальні засади програми передбачали